
ЗНАЧЕЊА ВОЈНЕ НЕУТРАЛНОСТИ СРБИЈЕ*

УДК 355.02+341.214(497.11)

DOI <https://doi.org/10.22182/spm.specijal2022.3>

Оригинални научни рад

Милош Јовановић**

Правни факултет Универзитета у Београду

Сажетак

Војна неутралност Србије, прокламована у Резолуцији Народне скупштине о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије од 26. децембра 2007. године, неретко је погрешно схватана, тенденциозно тумачена и неосновано критикована. У раду се прецизније одређују смисао и домаћај војне неутралности кроз тачно дефинисање различитих категорија које се везују за појам војне неутралности односно неутралности. Надаље се у раду испитује примереност позиције војне неутралности Србије односно постојање дубљег културолошко-историјског утемељења с једне стране, као и примереност предметног спољнополитичког и безбедносног опредељења у датом међународном контексту и геополитичком окружењу с друге стране.

* Рад је настао као резултат истраживања на пројекту „Епидемија. Право. Друштво.“ који се реализује на Правном факултету Универзитета у Београду.

** Имејл-адреса аутора: milosjovanovic@ius.bg.ac.rs

Кључне речи: Неутралност, војна неутралност, несврстаност, војни савези, традиција, независност, спољна политика, Хладни рат, послехладноратовски период, равнотежа снага

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Прошло је безмало петнаест година од како је Народна скупштина Републике Србије, усвојивши Резолуцију о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије 26. децембра 2007. године, донела одлуку о војној неутралности Србије. Наведена одлука природно је подстакла интересовање академске заједнице за појам неутралности што је резултирало стварањем једног, данас, релативно опсежног научно-теоријског корпуса о овој проблематици (видети Novaković 2013; Korać 2016; Simić, Milenković i Živojinović 2016; Novaković 2019).

Чињеница је међутим да је војна неутралност Србије, и поред све обимније академске и публицистичке грађе о овом питању, махом бивала неправилно и погрешно схваћена и да је неретко била предмет критички интонираних осврта. Они су се могли наћи унутар наведеног академског корпуса али су до шире јавности доспевали и посредством појединаца и активности невладиног сектора (Litavski 2012; Novaković 2012; Ejodus 2014; Teokarević 2016; Radojčić 2017; Međunarodni institut za bezbednost [MIB] 2018).

Иако се чини да је у протеклих пар година питање војне неутралности Србије упловило у нешто мирније и мање контроверзне луке, показало се ипак да ово питање по својој природи превазилази научну анализу и несумњиво задире у воде политичких преференција. Тешко би се иначе другачије могла објаснити конфузија која се често стварала у вези са овим појмом и његовим правилним одређењем као и неутемељене критике које су на рачун војне неутралности Србије из те конфузије произлазиле.

Све напред наведено наравно није изненађујуће. У својој бити, одлука о војној неутралности Србије и јесте политичка одлука. Додали бисмо чак да је реч о искључиво политичкој одлуци која се непосредно тиче избора, преференција, визије које владајући политички чиниоци праве и имају у вези са одређеним спољнополитичким и безбедносним правцем у датом политичком и историјском тренутку. Ова констатација о суштински политичкој природи војне неутралности не значи нужно да се о истој не може ништа казати са аспекта, рецимо, међународног права или међународних односа. Сасвим супротно, као и многе друге политичке одлуке, и војна неутралност Србије може и мора бити предмет научне анализе (наравно само у оној мери, опсегу и границама у којима се уопште може говорити о научности академских дисциплина попут дисциплине Међународних односа). С друге стране, треба остати крајње обазрив у научној анализи војне неутралности Србије јер аргументи који се износе њој у прилог – а још чешће аргументи који се износе против ње – заправо неретко крију, мање или више вешто, различите политичке преференције и различита политичка виђења.¹ И управо је због ове испреплетаности објективног/научног и субјективног/политичког приступа и сагледавања ствари потребно на неки начин рашчистити терен и теоријски

1 Критике на рачун позиције војне неутралности су најчешће, скривене иза научно-теоријског плашта, биле политичке природе и проистикале су са два различита али повезана нивоа. С једне стране је војна неутралност Србије била критикована са *pro*-НАТО позиција док је друга линија критике, обухватајући ову прву, произлазила са једног дубљег, можда не и у пуној мери свесног, психолошког нивоа и становишта према којем Србија као „мала” држава напросто не може, нити треба, да гаји илузију о томе да може водити независну политику (Novaković 2012, 12; Ejdus 2014, 60–62; Teokarević 2016, 110; Milosavljević 2016, 152; Radojčić 2017). То становиште, које само по себи представља пуну негацију политичког и вољног момента тј. могућности да једна земља покаже, ако не велику амбицију, оно барем историјску самосвест и самопоштовање, увек је снажно провејавало у делу српских елита. Професор Мило Ломпар (Lompar 2012) осветлио је у једном сегменту – сегменту српске културне политике – механизме тог *духа самопорицања* који је присутан и у српској политици. Такво стање духа вероватно се понајвише да објаснити великим биолошким и идеолошким дисконтинуитетима којима обилује историја српског народа – или, преузимајући речи Владете Јеротића (Jerotić 2017, 47–69), *његовим укорјењивањима и, нарочито његовим искорењивањима*. Остаје чињеница међутим да су Срби бивали у пуној мери историјски народ јер никада нису презали од борбе и жртве за слободу и независност – борећи се махом против јачег – о чему нашироко сведочи њихово историјско искуство. Подразумева се наравно да критика која се односи на субјективност изнетих ставова против војне неутралности може бити упућена и у супротном смеру. Утолико су значај, озбиљност и ваљаност изнете аргументације у прилог једне или друге тезе од пресудног значаја.

прецизирати проблематику односно ближе одредити појам војне неутралности Србије.

Иако нам одређење научне дисциплине попут Међународних односа или Међународног права могу помоћи да ближе одредимо природу војне неутралности Србије – макар и негативним одређењем када је о Међународном праву реч – дакле према ономе што она није, најбољи начин да се проникне у значење војне неутралности Србије јесте да се погледа како је она дефинисана усвојеним нормативним актима и каква је њена пракса, што ће бити предмет првог дела овог рада (1.). Након тога, видећемо да је војна неутралност Србије позиција која је, не само јасно одређена и дефинисана, већ и да је реч о позицији која је историјски и логички утемељена и у пуној мери примерена спољнополитичкој и безбедносној ситуацији Републике Србије (2.).

1. ВОЈНА НЕУТРАЛНОСТ СРБИЈЕ: ЈАСНО ДЕФИНИСАНА ПОЗИЦИЈА

Када се говори о војној неутралности Србије, у знатном делу доктрине се могу чути ставови према којима ни „данас није јасно шта то значи” и мишљења о потпуном изостанку „деталнијег објашњења шта тачно политика војне неутралности подразумева” односно да „опредељење за неутралност никада није детаљније регулисано, па је остало испражњено од сваког садржаја” (Milosavljević 2016, 151; Teokarević 2016, 95, 110). Овакви ставови као и конфузија која се неретко стварала у вези са схватањем војне неутралности Србије чуде јер је иста врло јасно одређена, како у политичком и правном смислу унутар политичког и правног поретка Србије (1.1.), тако и у ширем теоријском смислу (1.2.).

1.1. Политичко и правно одређење војне неутралности Србије

Садржај војној неутралности првобитно је дат у врло специфичном политичком контексту од стране једног од политичких актера на српској политичкој сцени – Демократске странке Србије (ДСС). Недуго затим је војна неутралност

Србије била формализована кроз опште правне акте а касније и додатно дефинисана одговарајућим државним стратегијама, истовремено се удаљавајући од иницијалног политичког контекста.

1.1.1. Политичко извориште, контекст и садржај

Један од првих помена војне неутралности Србије може се наћи у обраћању тадашњег председника Владе Републике Србије и председника ДСС Војислава Коштунице на Главном одбору странке одржаном 15. септембра 2007. године:

„Демократска странка Србије се начелно определила да у новом програму Странке треба да стоји одредба да наша странка остаје опредељена за Партнерство за мир, али да се истовремено противи уласку Србије у НАТО. Ово је принципијелно становиште које превазилази оквир односа Србије и НАТО око решавања косовског питања: оно је пре свега утемељено на уверењу да Србија треба да *задржи пуну војну неутралност* (прим. аут.) и да њен државни и национални интерес захтевају неприступање било којем војном савезу. Осим тога, нема никакве противречности између приступања Партнерству за мир и одбијању да се буде члан НАТО пакта: јер, једно је бити нечији партнер и равноправан сарадник, а сасвим друго члан организације која подразумева стриктне, скупе, тешке и не увек праведно распоређене обавезе. У крајњем исходу, то је разлика између очувања слободе одлучивања и деловања, и одрицања од те слободе”.²

Из наведеног обраћања, које у књизи „Одбрана Косова” носи наслов „Улога НАТО у стварању независног Косова”, јасно се оцртава политички контекст из којег извире идеја о војној неутралности Србије (Коштуница 2008, 142–148). Реч је наимае о борби за очување територијалне целовитости Србије у ситуацији када се прва фаза преговора о будућем статусу Косова и Метохије, која је највећим делом вођена током 2006. године под покровитељством финског дипломате Мартија Ахтисарија (*Martti Ahtisaari*), завршила одбијањем Ахтисаријевог плана о

² Родоначелници идеје о војној неутралности Србије су, поред Војислава Коштунице, били покојни професор Миле Савић и Александар Никитовић, тадашњи шеф кабинета председника Владе и потоњи доктор филозофије.

такозваној *надгледаној независности Косова*, док се на другу фазу, која се водила од 10. августа 2007. године под вођством међународне посредничке *Тројке* и која је била орочена до 10. децембра, није могло гледати са ништа мањим песимизмом у погледу крајњег исхода.

Оцртава се такође и природа војне неутралности као политичке а не правне одлуке. Наиме, речима да „Србија треба да задржи пуну војну неутралност”, тадашњи председник Владе Републике Србије само је потврдио да се ради о фактичком стању које већ постоји (Србија у том тренутку није члан НАТО нити је члан било ког војног савеза) и које је потребно оснажити.

Контекст који је у поменутом обраћању био у потпуности јасан већ је био нешто блађи месец и по дана касније када је странка Војислава Коштунице усвојила, 28. октобра 2007. године на свом Главном одбору, „Декларацију о војној неутралности Србије” чији први члан гласи:

„Војна неутралност у односу на постојеће војне савезе (у даљем тексту војна неутралност) представља најбољи и најпоузданији начин да Србија очува државни суверенитет, интегритет и независност као темељ свог слободног и свеукупног напретка и да обезбеди достојанствен живот својих грађана”.

Из предметног члана јасно проистиче садржај и одређење војне неутралности Србије као политике која ће остати неутрална у односу на постојеће војне савезе односно одлука да земља неће постајати члан истих.

Даље се у страначкој Декларацији наводи да је *војна неутралност најсигурнији гарант мира* (чл. 2.); да она представља *израз искреног опредељења Србије против политике силе* (чл. 3.) као и да војна неутралност *не искључује могућност сарадње са другим земљама у интересу заједничке и опште безбедности* (чл. 5.). Последња два члана Декларације не тичу се начела војне неутралности већ се конкретније односе на евентуално приступање НАТО пакту (чл. 6.) за које се тврди да би Србију обавезало *да учествује у ратовима који нису у њеном интересу* ограничавајући истовремено *њену*

независност и слободу политичког одлучивања, и на тврдњу (чл. 7.) да се промена одлуке о војној неутралности Србије односно одлука о приступању Србије било ком војном савезу може искључиво донети на референдуму, враћајући нас тиме делимично на политички контекст, (Demokratska stranka Srbije [DSS] 2012, 363–365).

Несумњива је чињеница да се идеја о војној неутралности Србије родила у контексту сецесије јужне српске покрајине и улоге НАТО, али и сила Запада као таквих у том процесу. У том смислу, многи аутори су у праву када у идеји војне неутралности Србије виде реакцију и отклон према НАТО пакту у контексту најављене формализације сецесије Косова и Метохије односно такозваног „једностраног проглашења независности” (Teokarević 2016, 99–102; Milosavljević 2016, 152). Сама по себи међутим, ова чињеница није изненађујућа јер је свака политика војне неутралности или неутралности увек имала своје извориште и узроке, да не кажемо свој окидач, у међународним односима и у геополитичким констелацијама које су постојале у одређеном историјском тренутку. У том смислу се Србија нимало не разликује од, на пример, једне Ирске која је својом неутралношћу желела да направи отклон од Велике Британије, или Финске, која је на неутралност била принуђена хладноратовским поретком и суседством Совјетског Савеза.³

С друге стране, несумњиво је да се независно од (гео) политичког контекста тиме успоставила једна начелна категорија у виду спољнополитичке и безбедносне оријентације земље са јасним значењем односно опредељењем. О томе сведоче и речи председника Владе Војислава Коштунице када у претходно поменутом обраћању говори да се ради о *принципијелном становишту које превазилази оквир односа Србије и НАТО око решавања косовског питања и које је пре свега утемељено на уверењу да државни и национални интерес захтевају неприступање било којем војном савезу* (Koštunica 2008, 145).

³ Исто примећује и Вељко Благојевић који, говорећи о случајевима Швајцарске, Шведске, Аустрије, Белгије и Холандије, каже следеће: „И поред различитих услова настанка, ипак постоје неки услови у међународним односима који су присутни у свим случајевима неутралности у Европи. Реч је о законитости да је неутралност сваке државе настала као последица равнотеже моћи водећих европских сила и геополитичког положаја односне државе у конкретном, историјском, контексту” (Blagojević 2016, 245).

Политички контекст рађања идеје о војној неутралности као и њен потенцијал да настави свој развој независно од поменутог контекста потврдиће се и кроз разраду војне неутралности у нормативним државним актима.

1.1.2. Садржај нормативних аката и стратешких докумената

Први од наведених аката, и свакако најзначајнији јесте управо Резолуција Народне скупштине о Заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије која је усвојена 26. децембра 2007. године (Narodna skupština Republike Srbije [NSRS] 2007) и којом се у тачки 6. проглашава војна неутралност Србије:

„6. Због укупне улоге НАТО-а, од противправног бомбардовања Србије без одлуке СБ до Анекса 11 одбаченог Ахтисаријевог плана, у коме се одређује да је НАТО ‚коначан орган‘ власти у ‚независном Косову‘, Народна скупштина доноси одлуку о проглашавању војне неутралности Републике Србије у односу на постојеће војне савезе до евентуалног расписивања референдума на којем би се донела коначна одлука по том питању.”

Иако у краткој форми, и садржано у општем акту Народне скупштине који је у целини посвећен проблему најављене формализације сецесије јужне српске покрајине Косова и Метохије, одређење српске војне неутралности посве је јасно. Политички контекст је назначен експлицитним помињањем НАТО и „укупне улоге” овог савеза у процесу отцепљења Косова и Метохије док начелни део Резолуције подразумева неприступање постојећим војним савезима, осим ако се грађани другачије не изјасне на референдуму.

Дуго је војна неутралност Србије била садржана само у наведеној скупштинској Резолуцији што је многим критичарима потврђивало да се ради о недовољно прецизираном и разрађеном појму који је олако усвојен и који ће, како време буде одмицало, постепено ишчезнути као и контекст који га је проузроковао (Teokarević 2016, 95–97; Milosavljević 2016, 151).

Ствари се међутим убрзавају од 2015. године када се војна неутралност Србије уводи у Стратегијски преглед одбране који представља плански документ прегледа стања и степена развоја система одбране и који Влада Републике Србије усваја 16. априла 2015. године. Затим се Законом о изменама и допунама Закона о одбрани од 10. маја 2018. године војна неутралност уводи и дефинише као један од одбрамбених интереса Србије.⁴

Коначно, 27. децембра 2019. године Народна скупштина Републике Србије усваја Стратегију националне безбедности и Стратегију одбране Републике Србије у којима ће војна неутралност наћи додатну разраду.⁵

У Стратегији националне безбедности Републике Србије се војна неутралност помиње у пет наврата. Четири пута у врло класичном значењу према којем војна неутралност подразумева „одсуство чланства у војно-политичким савезима”, наглашавајући при томе да војна неутралност није препрека „за развој партнерске сарадње у програму Партнерство за мир” који представља „оптимални облик сарадње Републике Србије са НАТО” као и да „Република Србија проширује и продубљује постојећи ниво своје сарадње са ОДКБ (...) у складу са политиком војне неутралности” (NSRS 2019а, 23). Занимљив је међутим први помен војне неутралности где се она наводи – уз очување суверености и територијалне целовитости, бригу о српском народу ван граница Републике Србије, европске интеграције и ефикасну правну државу – као једно од полазишта Стратегије чијим *се спровођењем штите националне вредности и интереси Републике Србије* (NSRS 2019а, 1).

4 Члан 1. У Закону о одбрани (Zakon o odbrani, „Službeni glasnik RS“, br. 116/07, 88/09, 88/09 – dr. zakon, 104/09 – dr. zakon и 10/15), član 4. tačka 9) мења се и гласи: „9) одбрамбени интереси су: заштита суверености, независности и територијалне целовитости Републике Србије; заштита безбедности државе и њених грађана; очување мира и безбедности у региону и свету; војна неутралност и сарадња и партнерство са државама и међународним организацијама у области безбедности и одбране;” (Zakon o izmenama i dopunama Zakona o odbrani, „Službeni glasnik Republike Srbije” br. 36/2018).

5 Занимљиво је да је потребу за оваквим развојем догађаја истакао и „родоначелник” идеје војне неутралности Србије: „Нама предстоји и посао да сагласно трајној војној неутралности домислимо каква војска треба Србији, и да сагласно војној неутралности разрадимо Стратегију националне безбедности и Стратегију одбране. Сви добро знамо да српски војник представља посебну историјску снагу и вредност српске државе и српског народа” (Koštunica 2012, 106).

Довођење војне неутралности у везу са националним вредностима још је израженије у Стратегији одбране Републике Србије у којој војна неутралност добија пунију разраду. Тако се, међу одбрамбеним интересима Републике Србије, војна неутралност дефинише на следећи начин:

„Војна неутралност јесте одбрамбени интерес Републике Србије који је произашао из њених националних вредности и интереса и међународног положаја. Војном неутралношћу Република Србија исказује своје опредељење да не приступа војно-политичким савезима, што не искључује сарадњу у области одбране. Тиме се стварају услови за јачање способности и капацитета система одбране и унапређење укупне безбедности Републике Србије и њених грађана” (NSRS 2019b, 8).⁶

Затим се у тачки 4.5. која носи наслов „Војна неутралност Републике Србије” даје, у нормативном смислу, до сада најпотпунија елаборација овог појма. Војна неутралност се наиме дефинише као одбрамбени интерес Републике Србије који се остварује: (1) неприступањем војно-политичким савезима; (2) интегралним ангажовањем субјеката система одбране и одбрамбених потенцијала и (3) стварањем услова за одбрану ослоњеном на сопствене снаге и потенцијале. Свака од ове три тачке, које заправо чине срж српске војне неутралности, даље се прецизније разрађују. Тако се наглашава да неприступање војно-политичким савезима односно војна неутралност није препрека за сарадњу са истима. Сходно томе се прво истиче опредељење Србије „да проширује и унапређује сарадњу са Организацијом Уговора о колективној безбедности” као и намера Србије да „у заједничком интересу унапређује политички дијалог и практичну сарадњу са НАТО”. У вези са другом тачком која се односи на интегрално ангажовање субјеката одбране, посебно се истиче неопходност „јачање патриотизма и вољности за одбрану и заштиту отаџбине у миру, ванредном стању и рату, у складу са сопственом традицијом и достигнутим цивилизацијским вредностима, кроз образовање, медијске садржаје, неговање традиције и

6 Формулација о војној неутралности као одбрамбеном интересу Републике Србије који произлази из њених „националних вредности” занимљива је јер се њоме интуитивно или свесно претпоставља постојање дубљег утемељења политике војне неутралности што нам се чини у потпуности оправданим као што ћемо видети у другом делу овог рада.

активности чији је циљ јачање друштвеног јединства, осећања националног идентитета, истицање вредности слободе и мира, као и одговорности за њихово очување”. У разради треће тачке – стварање услова за одбрану ослонцем на сопствене снаге – првенствено се потенцира даљи развој одбрамбене индустрије (NSRS 2019b, 15–16).

Када се све горенаведено има у виду, политичко и правно одређење војне неутралности Републике Србије у потпуности је јасно. Реч је о политичкој одлуци суверене државе, донетој у специфичном политичком контексту сецесије јужне српске покрајине Косова и Метохије и улоге НАТО у том процесу, која је временом и нормативном разрадом у правним актима добијала своје пуно одређење, постепено се удаљавајући од поменутог политичког контекста који је војну неутралност на неки начин изнедрио. Садржај српске војне неутралности подједнако је јасан. Она подразумева да Србија неће приступати нити једном војно-политичком савезу; да ће се у својој одбрани ослањати на сопствене капацитете и потенцијале и да ће у домену безбедности развијати сарадњу, како са другим државама, тако и са постојећим војним савезима.⁷

1.2. Ближе теоријско одређење

С обзиром на врло јасно политичко и правно одређење војне неутралности Србије, умногоме чуди конфузија која се у вези са овим појмом направила. Конфузија о којој је реч најчешће се огледала у чињеници да се *војна неутралност*

⁷ Чињеница да је војна неутралност Србије временом добијала пунију нормативну разраду указује на могућност да се она у догледној будућности подигне на виши нормативни ниво. Утолико пре што је политичка странка која је на неки начин родоначелник ове идеје (ДСС) у два наврата, 3. марта 2017. и 23. јануара 2021. године, Народној скупштини Републике Србије предлагала усвајање Закона о војној неутралности Републике Србије следеће садржине: *Члан 1.* Република Србија је војно неутрална држава. У складу са војном неутралношћу, Република Србија не може приступити ниједном сталном војном савезу односно не може постати чланица било које постојеће организације за колективну одбрану. *Члан 2.* Сарадња са постојећим организацијама за колективну одбрану односно учествовање у њиховим активностима које не подразумева чланство у истим није у супротности са војном неутралношћу Републике Србије. *Члан 3.* Учествовање Војске Србије у мировним мисијама које се воде у оквиру система колективне безбедности под окриљем Уједињених нација у сагласности је са војном неутралношћу Републике Србије. Војска Србије може учествовати и у мировним мисијама које спроводе регионалне организације по одлуци Народне скупштине Републике Србије. *Члан 4.* Овај Закон ступа на снагу осмог дана од објављивања у „Службеном гласнику Републике Србије”.

Србије заправо схватала као *неутралност* Србије или се у најмању руку, и махом критички, анализирала у поређењу са наведеним концептом (Litavski 2012, 14; Novaković 2012; Radojčić 2017, 35; Novaković 2019, 261). Примери наведене појмовне збрке су бројни, од термиолошког изједначавања ова два појма, кроз изостављање придева „војна”, до најчешће упућене критике војној неутралности Србије према којој она није међународно призната. Ипак, важно је нагласити да се ради о два битно различита појма односно феномена.

1.2.1. Војна неутралност није неутралност

Као што је претходно речено у вези са војном неутралношћу Србије, војна неутралност искључиво представља одлуку једне суверене државе да не приступи, односно да не постане чланица неког војног савеза. Утолико је реч о политичкој категорији за коју се не везује, нити постоји, било какав посебан правни режим. Поједини аутори је због ове чињенице поистовећују са политиком „неутрализма“ (видети Vladojević 2016, 250, 256).

С друге стране, и за разлику од *војне неутралности*, појам *неутралности*, који такође своје извориште има у политичкој одлуци једне или више држава, поседује и одређени правни режим. Утолико је, када се о *неутралности* говори, реч о политичко-правној категорији. Наиме статус неутралне државе је правни статус међународног права. Он је, након развоја међународноправних обичајних норми током XVIII и XIX века, кодификован Хашким конвенцијама из 1907. године (Jovanović 2019, 1212–1216). Без потребе да у оквиру овог рада улазимо дубље у детаље правног режима и статуса неутралности, односно права и обавеза неутралних држава (јер Србија није *неутрална* већ *војно неутрална* држава), важно је само нагласити да разлика о којој говоримо проистиче из различитог садржаја који носе ови појмови. Као што је речено више пута, *војна неутралност* подразумева да одређена држава неће постати чланица ниједног војног савеза. Управо је тако, крајње јасно и експлицитно, дефинисана и војна неутралност Србије. С друге стране, *неутралност* првенствено значи да одређена држава, која се проглашава за неутралну, неће узети

учешћа у оружаним сукобима и да ће једнако третирати све стране које се налазе у рату. Садржинска разлика ова два појма суштинске је дакле природе и најбоље се да илустровати конкретним примером.

Србија се, као војно неутрално држава, није обавезала на неутралност приликом оружаних сукоба (то уосталом не би ни било мудро с обзиром на чињеницу да велики део српског народа живи ван граница Републике Србије – када би земље у којима српски народ живи хипотетички биле увучене у ратне сукобе, сва је прилика да Србија не би ни смела да остане неутрална према судбини сопственог народа). Србија се заправо није обавезала ни на шта јер за разлику од неутралности, која је и правна категорија и као таква представља извор права и обавеза, војна неутралност искључиво је политичка категорија.

Посматрано из те перспективе, може се чак рећи да је појам *војне неутралности* много ближи појму *несврстаности* неголи *неутралности*. Као што исправно подсећа Драган Богетић (Bogetić 2013, 36), „За стицање статуса сталне неутралности потребно је, поред једностране изјаве државе и међународна сагласност изражена у одговарајућој међународноправној форми. У том смислу, стална неутралност има ослонац у међународном праву. Ту је наравно од посебног значаја и сагласност великих сила. Сама несврстаност, као индивидуално спољнополитичко опредељење појединих држава, није регулисано правним нормама, нити подразумева сагласност великих сила, нити било какве друге политичке и правне услове”.⁸

Из тог разлога је чињеница тј. често изношена критика према којој: *самопроглашену војну неутралност Србије није признала ниједна држава у оквиру међународне заједнице нити је Србија то тражила* (Litavski 2012, 16); *војна неутралност Србије није призната ни од једне државе нити међународне организације* (Ejdus 2014, 45); *одлука да се не подноси захтев*

⁸ Ни сама неутралност уосталом не подразумева увек међународно признање. Ако је оно дато, као у случају Швајцарске или Аустрије, постоје и примери земаља са такозваном *de facto* неутралношћу односно неутралношћу која није призната у међународноправној форми, попут Ирске. Ни ова чињеница није међутим од пресудног значаја у пракси. У крајњем исходу, поштовање правног статуса неутралности одређене земље током ратног сукоба највише ће зависити, не од постојања међународног признања неутралности или непостојања истог, већ од односа снага и геополитичких интереса (Jovanović 2019, 1225–1228).

за чланство у НАТО није довољна да би се нека држава сматрала војно неутралном јер неутралност подразумева међународно признање (МІВ 2018, III), у потпуности ирелевантна односно неутемељена и одраз је суштинског несхватања појма *војне неутралности* и конфузије која се прави са појмом *неутралности*. Једноставно речено, одлука о војној неутралности тражи међународно признање таман колико и, рецимо, одлука државе да изгради ветропарк или одлука да подигне стопу пореза на додату вредност – једном речју: нимало. Напросто, ради се искључиво о политичким одлукама једне суверене државе које у међународноправном поретку не производе као такве правно дејство.

И поред ове значајне разлике, између војне неутралности и неутралности постоје међутим и одређене сличности.

1.2.2. Војна неутралност може бити предворје неутралности

Између ова два појма постоји прво један формално-логички однос. Наиме, неутралност по дефиницији садржи у себи војну неутралност. Држава која одлучи да не узима учешћа у ратовима по логици ствари не може ни бити члан неког војног односно одбрамбеног савеза. Али ако неутралност по аутоматизму обухвата војну неутралност, обрнуто свакако не важи. Држава може тако остати по страни војних савеза али не нужно и остати по страни евентуалних војних сукоба у свом региону или свету. Управо је то случај са Србијом.

Међутим, ако војна неутралност може стајати независно од неутралности, она може представљати и њено предворје. Наиме, постоји једна сличност у намери тј. исказаној политичкој вољи која је истоветна и за неутралност и за војну неутралност – а то је идеја остајања по страни спора, сукоба или ривалитета који могу постојати између две или више страна. Чињеница је наравно да „предмет” у вези с којим се остаје по страни није идентичан: по страни ратних сукоба и самим тим и војних савеза (када је неутралност у питању), само по страни војних савеза, не нужно и ратних сукоба (када је реч о војној неутралности). Ипак, може се рећи да је намера у неку руку иста и зато војна неутралност може представљати предворје односно увод у класичну политику неутралности.

Доказ да постоји континуум ове врсте између два наведена појма пружен је – у обрнутом смеру додуше – и развојем појединих неутралних држава Западне Европе у послехладноратовском периоду. Наиме, са нестанком ризика конфронтације војно-политичких блокова Хладног рата и услед првобитне послехладноратовске илузије о враћању класичним механизмима колективне безбедности, а затим и униполарним моментом и победом Запада, поједине државе, попут Финске и Шведске, све су више почеле да означавају „своју неутралност управо као ‚војну неутралност’ или ‚војно несврставање’ односно као ситуацију неприпадања било ком војном савезу, што представља ужу дефиницију неутралности и одраз је трансформације дотадашњег поимања исте у наведеним земљама” (Јовановић 2019, 1211).

Ипак, ако би војна неутралност могла у будућности да утре пут проглашењу неутралности као такве, што би подразумевало да Србија претходно нађе решење за своје национално питање, за сада је Република Србија само војно неутрална држава. Наведена позиција је, као што смо видели, у потпуности јасно одређена и дефинисана. Остаје нам да видимо у којој мери се ради о утемељеној и примереној позицији.

ВОЈНА НЕУТРАЛНОСТ СРБИЈЕ: УТЕМЕЉЕНА И ПРИМЕРЕНА ПОЗИЦИЈА

„Србија се у проглашењу и потврђивању политике војне неутралности не може позивати на историју, традицију или спољнополитичку праксу (...)” (Milosavljević 2016, 153–154); „До 2007. године, Србија никада у својој историји није водила политику војне неутралности. Чак и за време Хладног рата, социјалистичка Југославија била је међу оснивачима Покрета несврстаних али није била војно неутрална” (Ejdus 2014, 47):

- одсуство традиције када је реч о политици војне неутралности, једна је од често упућиваних критика оваквом политичком односно спољнополитичком и безбедносном опредељењу. Наравно, наведена критика се сама по себи не мора нужно ни разумети као критика. Прво, јер одсуство традиције не говори ништа о томе да ли је позиција војне

неутралности Србије примерена актуелном геополитичком контексту. Друго, јер свака традиција мора од некуд и са нечим да почне да се гради. Утолико не би било фатално по коначан суд о војној неутралности Србије ни да је Резолуција НСРС од 26. децембра 2007. године управо та полазна тачка једне традиције у формирању. Бивши председник Владе Војислав Коштуница (Коштуница 2012, 106) не каже ништа друго када наглашава да се *и поред свих искушења и свих проблема полако стиче једна традиција војне неутралности Србије* настављајући речима *да пет година није мало времена и да се сви већ полако навикавају да смо војно неутрални*. Овај суд *a fortiori* важи данас, безмало петнаест година од усвајања одлуке о војној неутралности Србије, у ситуацији у којој ниједна српска Влада од 2008. године није довела у питање војну неутралност (штавише, променом власти 2012. године дошло је до њене даље разраде и нормативног оснаживања) и у тренутку када велике силе, како са Истока тако и са Запада, исту прихватају (Petrović 2013; RTS 2017; RTS 2019; B92 2020).⁹

Све ово не значи међутим да је наведена критика ирелевантна. Сасвим супротно, њен подтекст је значајан јер указује на чињеницу да српска војна неутралност може бити снажније утемељена или, супротно томе, тек у процесу утемељења јер не постоји традиција на коју се надовезује и коју наставља. Зато је важно испитати тачност критике о непостојању традиције војне неутралности. Видећемо тако да је војна неутралност Републике Србије не само примерена геополитичком контексту (2.2.), већ и да је снажно утемељена у историји српског народа (2.1.).

2.1. Унутрашњи фактори – илити постојање националне традиције?

Као што смо видели у првом делу овог рада, Стратегија одбране Републике Србије из 2019. године претпоставља постојање традиције политике војне неутралности јер исту дефинише као „одбрамбени интерес Републике Србије који

⁹ „Прихватају” у смислу да велике силе не показују неразумевање или неслагање са оваквом политичком одлуком Србије али не и у смислу да је „признају” – јер, понављамо, реч је о спољнополитичкој одлуци и оријентацији суверене државе која не захтева било какав вид признања.

је произашао из њених националних вредности (...)” (NSRS 2019b, 8).

Експлицитније позивање на традицију може се наћи и у петицији против чланства Србије у НАТО коју је јануара 2010. године потписало двеста интелектуалаца (што је урађено управо на иницијативу странке која је и идејни творац војне неутралности Србије – ДСС) у којој се, између осталог, каже и следеће:

„Речју да је ,Србија исток западу и запад истоку’ одређен је и њен пут и њен идентитет и њен положај међу народима. Србија никада није била члан ни једног, било источног било западног војног савеза. А кад није до сад, било би неразумно и погубно да то учини баш сад уласком у једини још преостали војни савез. Остајући верна себи и својим традицијама, *војно неутрална* (прим. аут.) Србија није никакав изузетак” (DSS 2012, 455).

Овај пасус наведене петиције вишеструко је занимљив – како по свом значењу и ономе што казује, тако и по реакцијама које је изазвао. С једне стране, у њему је суштински изражен став да корени политике војне неутралности Србије задиру дубље у њену историју, *њен идентитет и њен положај међу народима* – положај описан кроз синтагму према којој је „Србија исток западу и запад истоку”.

С друге стране, управо се осврћући на цитирани одломак, Јован Теокаревић (Teokarević 2016, 102) тврди да је петиција „(...) заснована на низу произвољних и нетачних тврдњи међу којима су најзначајније две: да је идентитет Србије одређен пре много векова и да није променљив нити промењен од тада, те да Србија никада није била чланица иједног војног савеза. Ни једно ни друго се не може узети здраво за готово, јер једноставно није тачно”.

Овако опречни ставови нужно отварају питање постојања традиције војне неутралности? Мишљења смо да је одговор на ово питање апсолутно потврдан.¹⁰ Не само да положај

10 При томе, одређене историјске ситуације које су Србију доводиле у неку врсту везе са концептом или феноменом неутралности овде не узимамо као релевантне примере. Тако остављамо по страни Париски уговор из 1856. године којим је кнежевина Србија „неутрализована” (чл. 28. и 29.) као и појединачне покушаје и предлоге попут идеје Пунише

старе Југославије током Хладног рата и постојање Покрета несврстаних – који поседује снажну практичну и теоријску блискост са војном неутралношћу – упућују на такав одговор, већ је он дубље утемељен у слободарској традицији нације са специфичним геополитичким идентитетом односно нације која истински представља *исток западу и запад истоку*.

2.1.1. Слободарска историја нације која је „Исток на Западу и Запад на Истоку”

Када професор Теокаревић износи став према којем тврдње изнете у Петицији из 2010. године *једноставно нису тачне* – мислећи првенствено на оне које се тичу учествовања Србије у војним савезима јер само на њих даје одговор – он тиме заправо показује неразумевање суштине одлуке и политике војне неутралности. Оставићемо по страни чињеницу да се у овој оцени професор Теокаревић реферише на тврдње Филипа Ејдуса (Ejdus 2014, 47) који и сам крајње неубедљиво и суштински нетачно аргументује став према којем Србија до 2007. године никада није водила политику неутралности јер је у својој историји била члан како војног савеза током Балканских ратова (1912/13.) тако и страна потписница *Мале антанте* са Чехословачком, којој је приступила и Румунија (1920/21.) или пакта са Турском и Грчком 1953/54. године. Сваки од ових аргумената сам је по себи врло крхке природе јер су сви наведени војни савези имали специфичну и, испоставило се, краткотрајну намену која се не може поредити са данашњим стањем и постојећим политичко-војним савезима – на првом месту НАТО: Балкански савез био је заправо ратни савез; *Мала антанта* била је искључиво окренута против мађарског ревизионизма и није штитила државе потписнице од других претњи док је Бледски споразум од 9. августа 1954. године између Југославије, Турске и Грчке (Балкански пакт) избледео оном брзином којом су отопљавали односи између Југославије и „дестаљинизираниог” СССР-а. Важније од тога, нити један од поменутих савеза није трајно сврставао земљу у геополитичком и цивилизацијском смислу.

Павловића, некадашњег саветника председника Савезне Републике Југославије Добрице Ћосића, о проглашењу „позитивне неутралности” Србије (videti Blagojević 2016, 248).

И управо овде долазимо до суштине: политика војне неутралности у пуној је мери историјски утемељена утолико што потврђује константну вољу једног народа да се цивилизацијски не сврстава и да чува своју независност истовремено чувајући своју самобитност и специфичну позицију народа и државе који је истински „Исток на Западу и Запад на Истоку”.¹¹ Политика војне неутралности данас је истовремено гарант те позиције односно идентитета једне нације и њене независности. И не представља изненађење што су аутори петиције против чланства Србије у НАТО управо користили цитат који се приписује Светом Сави јер је он, колико год био апокрифан, у својој историјској супстанци тачан.¹²

Он наимае пружа једини могући одговор за, како истиче Владета Јеротић „решење вековне загонетке положаја Срба између Истока и Запада; положаја географског, историјског, културног, али и трансцендентног”, настављајући даље речима да је чињеница „да је српску историјску прошлост, као и садашњост, добрим делом одредио или определио географски положај Србије – раскрснице и границе најпре, између Источног и Западног римског царства, потом између Византије и Рима, односно православног и римокатоличког хришћанства (Jerotić 2017, 53, 117). Та гранична позиција између Истока и Запада учиниће да Србија и српски народ остану трајно изложени разноврсним утицајима али и многим историјским ударима што је, како подсећа Владимир Коларић (Kolarić 2019), оставило дубоког трага на формирање српског идентитета.¹³ Као што видимо на примеру контроверзи које

11 Професор Теокаревић суштину заобилази јер када је реч о идентитету Србије и тврдње да је он одређен пре много векова, не наводи ниједан аргумент којим би се негирали ставови аутора поменуте Петиције.

12 Сима Ћирковић (Ćirković 1998) је утврдио да ова синтагма/изрека долази заправо из пера Милана Д. Милетића који у свом делу *Бројанице Светог Саве*, у измишљеном дијалогу између Светог Саве и (историји непознатог) младог владике Иринеја, преноси следеће Савине речи: „а ми смо, кажем ти Иринеј, судбином предодређени да будемо Исток на Западу и Запад на Истоку и да признајемо изнад себе само Небески Јерусалим, а на Земљи никога!” (Miletić 1980, 119).

13 Православље и византијска традиција; Турска освајања; притисак Запада и покатоличавање Срба;останак без државе једног народа који се нашао на ветрометини између хришћанства и Отоманског царства; изградња модерне Србије након ослобођења од Турака која се „институционално развијала под утицајем Запада” а истовремено бивала ограничавана од тог истог Запада (на првом месту Аустроугарске); утицај Русије која је „виђена као наследница византијског типа цивилизације” (Kolarić 2019); стварање заједничке државе Јужних Словена

су се јавиле поводом политичке одлуке о војној неутралности Србије, та врста утицаја и подела трају све до наших дана остављајући отвореним национална, идентитетска и питања правца историјског кретања српског народа и државе. Или, описано речима Владете Јеротића (Jerotić 2017, 117), „Српски чадор разапет у вертикали, између неба и земље, никад довољно учвршћен у хоризонтали Истока и Запада, обележен за свагда 'су двије круне' краља Стевана Првовенчаног, измешане крви у Немањинској лози, остао је до данас на ветрометини питајући се одакле је, где је, шта му ваља чинити”.

Ипак две чињенице су овде суштински важне и обе заправо дубински везују политику војне неутралности за српску историју.

Прва чињеница гласи да је управо та гранична позиције Србије – која представља константу српске историје до данашњих дана – и све добро и лоше што је из ње проистекло, одредила самобитност и идентитет српског народа. И управо због тога војна неутралност Србије, која представља одлуку о војном несврставању, значи суштински сврстати се уз себе односно континуитете своје историје и остати на линији српске специфичне, граничне позиције.

Друга чињеница гласи да су Србија и српски народ у том историјском вртлогу увек љубоморно чували своју самобитност и независност и то су махом чинили по цену страховитих жртава и самопрегора. Због такве слободарске традиције професор Светозар Стојановић је сматрао да су Срби постали „великомалим народом”.¹⁴ И у том смислу је политика

и њен распад поткрај XX века као и улога Запада у њеном крају; Агресија из 1999... неке су од важнијих одредница којима се утврдила самобитност српске позиције између *Истока и Запада*.

14 „Срби – великомали народ – Ево избора неколико најважнијих историјских догађаја и збивања због којих су Срби постали великомали народ (мој израз): Бој на Косову пољу 1389; Устанци против турске окупације 1804. и 1815; Одбијање Аустро-Угарског ултиматума 1914. и значајно учешће у савезничкој победи у Првом светском рату; Стварање Југославије а не 'Велике Србије'; Развргавање Пакта са Хитлером склопљеног 25. марта 1941. и борба на страни антихитлеровске коалиције у Другом светском рату. Због те српске традиције и културе отпора Тито је преселио ЦК КПЈ из Загреба у Београд маја 1941. и одакле нешто касније позвао на ослободилачку борбу против окупатора. Нипошто не смемо превидети да колосалну трауму из Првог светског рата Срби нису ни приближно били превладали кад су само 23 године касније доживели страховит геноцид, и то од неких припадника братских народа и у земљи коју су створили катаклизмичним људским и материјалним губицима; Допринос успешном ‚Не’ Стаљину 1948-1953; Универзитетски штрајк и демонстрације

војне неутралности Србије, која представља инструмент очувања њене независности, дубоко укореењена у српској историји. Утолико је апсолутно јасно да наведена укореењеност превазилази теоријска разматрања облика војне неутралности и питања да ли се ишта слично може наћи у српској историји како би се оценило евентуално постојање традиције војне неутралности што, као што смо видели, у својој, мањој или већој, површности чине многи аутори (videti Novaković 2019, 241–263). Војна неутралност је наиме укореењена на једном дубљем, суштинском нивоу у српској историји. Међутим, чак и када би трагање за сличним спољнополитичким понашањем представљало једини критеријум за оцену постојања традиције војне неутралности, онда би се без сумње такво понашање могло пронаћи у спољнополитичкој оријентацији земље током Хладног рата односно стварању и постојању Покрета несврстаних (иако би и овде једина релевантна чињеница била да и тај случај, као и војна неутралност данас, представља отелотворење слободарског духа и жеље за очувањем независности).¹⁵

2.1.2. Спољно-политичка транскрипција – несврстаност током Хладног рата

Поједини аутори признају постојање директне везе између војне неутралности и Покрета несврстаних и прихватају чињеницу да се садашња војна неутралност Србије може схватити као наставак тада започете традиције балансирања између Истока и Запада.¹⁶ Чак и Игор С. Новаковић, који константно прави грешку, проматрајући војну неутралност Србије искључиво кроз призму концепта „сталне неутралности”, признаје наведену везу када каже да је управо „чланство у Покрету [несврстаних] и целокупна идеолошка против 'црвене буржоазije' 1968; Држање за време вишенедељног бомбардовања од стране НАТО 1999. и уопште одбрана Космета” (Stojanović 2008, 226-227).

15 Иако је реч о политици вођеној у време постојања Социјалистичке Федеративне Републике Југославије ван сваке сумње је да су српски народ и Србија – који су демографски и географски чинили и њен највећи део – одиграли у сваком погледу главну улогу у њеном стварању и њеном трајању.

16 „Једини период војне неутралности Србије, тадашње Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, и њене наследнице Савезне Републике Југославије, везује се за чланство у Покрету Несврстаних Земаља од 1961. године до 1992. године и специфичну спољну политику која је правила баланс између Запада и Истока” (Rakić i Beriša 2016, 268).

матрица која је израђена на спољно-политичком деловању Тита и југословенске дипломатије, као врло блиска сталној неутралности, представљало одредницу која се може тумачити као основа за неки будући статус неутралности њених држава наследница” (Novaković 2019, 248).

Ако је поређење војне неутралности Србије са концептом (сталне) неутралности несумњиво погрешно, онда изналажење блискости између (сталне) *неутралности* и *несврстаности* свакако мање чуди јер, поред свих разлика (од којих неке проистичу из идеологизованог схватања несврстаности) одређене сличности заиста постоје (videti Petković 1977; Igrutipović 2018). Прва и основна сличност лежи у намерама односно у чињеници да су од „давнашњих времена постојале ситуације у којима су се две или више држава налазиле у спору или сукобу, док се друге државе, полазећи од својих интереса, нису желеле да уплићу у те спорове или сукобе. Та истоветна намера коју подразумевају појмови неутралности и несврстаности дошла је посебно до изражаја у времену биполарне поделе света током којег су ова два концепта „представљала два сродна колосека неукључивања у вртлоге хладног рата” (Petković 1974, 65, 67).

Оно што је за нас међутим много важније, јесте да једна од основних и теоријско-практичних најзначајнијих разлика између *неутралности* и *несврстаности* не постоји када је реч о *војној неутралности* и *несврстаности*. Наиме, за разлику од неутралности која је као што смо видели правно-политичко категорија и која представља институт међународног права, војна неутралност и несврстаност искључиво су политичке категорије за које се не везује нити постоји посебан правни режим. Утолико је сличност између *војне неутралности* и *несврстаности* већа а самим тим и историјско утемељење ове прве у овој потоњој. Поред тога, војна неутралност баш као и несврстаност – коју поједини аутори дефинишу још као *неутрализам* – не даје, као што смо већ били у прилици да подвучемо, никакво решење тј. одговор на питање понашања војно неутралне односно несврстане државе у случају избијања сукоба међу другим државама. Штавише, *неутрализам* чак не одбацује ни могућност учешћа у рату ако одређена држава такав исход сматра потребним (Karsh 1988, 28).

Коначно, мора се подвући још једна функционална истоветност. Наиме, у тадашњим геополитичком условима хладноратовског света, несврстаност је представљала „заједнички покушај новостворених и других неразвијених земаља да се супротставе појавама које су биле у колизији с њиховим настојањима да сачувају своју тешко стечену националну независност и право да саме одлучују о својој судбини” (Bogetić 2019, 10; Vukadinović 1970).

Исту функцију очувања независности има данас управо и политика војне неутралности Србије, што се најбоље види када се у обзир узму садашњи геополитички контекст и позиција Србије унутар истог.

2.2. Спољашњи фактор илити промене међународног система

Војна неутралност Србије несумњиво је дакле утемељена у националној историји. Она је поред тога и апсолутно примерена актуелној геополитичкој ситуацији односно спољном фактору. Наведени спољни фактор у нашем случају ваља разумети двојак: с једне стране је реч о спољном фактору који подразумева однос великих сила према националним интересима Србије, одређујући тиме делом и њену геополитичку позицију, док је с друге стране реч о спољном фактору који се тиче промена међународног система као таквог.

2.2.1. Позиција и интереси Србије у међународним односима

Данашња геополитичка позиција Србије је таква да би било какав вид сврставања у међународној политици напросто био вишеструко опасан по њену безбедност и њене националне интересе. Наиме, као и много пута током своје историје, Србија се налази у позицији која захтева балансирање између Истока и Запада. С једне стране, сецесија јужне српске покрајине Косова и Метохије представља главну претњу по српске националне интересе али и мир и безбедност у региону. Угроженост српског народа у Црној Гори и позиција Републике Српске такође представљају велике изазове за Србију. У свим овим

случајевима који се заправо тичу српског националног питања и опстанка српског народа, земље Запада и НАТО стоје на страни која је директно супротстављена српским виталним интересима. Такво стање континуирано траје последњих тридесет година тј. од дезинтеграције Социјалистичке Федеративне Републике Југославије и улоге сила Запада у југословенској кризи (од признавања једнострано проглашене независности Хрватске и Словеније, преко примене двоструких аршина и директне негације права српском народу у Босни и Херцеговини до НАТО агресије и неупитне подршке сецесији Албанаца у јужној српској покрајини тј. отимања дела српске територије). Истовремено, у свим овим питањима Србија добија подршку од Руске Федерације и Народне Републике Кине која се највише огледа у држању принципијелног става у оквиру Савета безбедности Уједињених нација и поштовања плуралистичких норми међународног јавног права.

С друге стране пак, Србија је у географском смислу ближа силама Запада с којима делимично дели културолошки и цивилизацијски образац. Окружена је великим бројем земаља чланица Европске уније и НАТО. Коначно, и поред одређене диверсификације у погледу инвестиција, спољна трговина Србије се у највећој мери тј. двотрећински и даље одвија са ЕУ и њеним државама чланицама.

И управо описана ситуација чини да је војна неутралност за Србију једино истинско решење које, не само што је у складу са српском историјом, слободарском традицијом и чувањем сопствене независности, већ је и једино објективно могуће.

Занимљиво је с тим у вези да критичари војне неутралности никада отворено не говоре шта би могла бити алтернатива таквој спољнополитичкој оријентацији земље иако јасно произлази из њихових критика да је, из њихове визуре дакле, учлањење у НАТО и потпуно окретање Западу пут који би Србија требало да следи. Наведено виђење ситуације је међутим у потпуности страно српској традицији и заправо је, историјски посматрано, на неки начин много ближе мањинским појавама, духу и психологији који су се могли наћи у прошлости попут феномена потурчивања или

уопште узев приклањања јачем.¹⁷ Једно је свакако јасно: тим путем се, у погледу српских националних интереса, апсолутно ништа не би добило јер су они управо угрожени, као што смо видели, од стране Запада.

Супротно томе, окренути се у потпуности Истоку с којим српски народ такође делимично деле културолошки и цивилизацијски образац не делује као опција која је, због географског положаја, превише остварива ако се уопште може сматрати пожељном. И управо због свега наведеног, војна неутралност „(...) на најбољи могући начин може да заштити наше националне и државне интересе. Свако померање према неком војном блоку могло би да изазове веома оштре реакције моћних држава које сеprotиве том војном савезу, што би могло да дестабилизује Србију. Промисљеном политиком Србија би можда могла да убеди и Запад и Исток да је њена војна неутралност најбоље решење које може да задовољи минимум интереса свих страна” (Koštunica 2013, 81-82).

Не само да је српско опредељење за војну неутралност у потпуности прикладно геополитичкој позицији земље, њеним националним интересима и односу великих сила, већ је оно примерено и садашњем међународном систему.

17 Ово чињенично стање констатују, с разлогом, многи аутори: „Све је очигледно када посматрамо однос САД, Европске уније и НАТО-а према Републици Српској и тзв. држави Косово. Косово по сваку цену афирмишу као државу и дају огромне инвестиције, а Републику Српску би да сатру и укину било који елемент њене државности. Какав је интерес Србије да иде са онима који је у историјском смислу уништавају и укидају њену будућност и перспективу? Свако пристајање на таква решења јесте национално самоубиство (Ковач 2016, 224); „На почетку XXI века Србија се поново налази пред можда најзначајнијим изазовима, јер треба изабрати пут у будућност на коме ће бити уважавана као стара држава са својим аутохтоном културом, традицијама, и цивилизацијским вредностима, или ће учлањењем у НАТО скренути у вазалско-поданички амбис. Одлуку о томе једино легитимно могу донети грађани Србије. Евентуална одлука Србије да се учлани у НАТО, значила би да она признаје једнострану нелегалну независност КиМ, погоршање односа са Русијом и сврставање Србије директно на страну Америке у евентуалном америчко руском сукобу, што би имало далекосежне и несагледиве последице по грађане Србије у XXI веку. Срби никада нису били у војним блоковима, за разлику од других Европских народа. Такође, Срби никада кроз историју нису имали туторе и надређене осим када су били окупирани. Али и тада су окупаторима задавали велике проблеме и уверење да никада неће дозволити да буду покорени. То није успела ни највећа војна сила у историји човечанства у последњој деценији XX века” (Gaćinović 2018, 31–32)

2.2.2. Крај униполарног момента у међународним односима

Логика војне неутралности, као и несврставања, захтева постојање две или више страна између којих одређена држава не жели да бира са првенственим циљем очувања сопствене независности. У безбедносним системима који почивају на агломерацији (империја или доминација) је таква тежња за независношћу, не само теже остварива, већ и сама констелација таквог међународног поретка чини да се из позиције „остајања по страни“ не може извући никаква посебна корист. Позитиван потенцијал позиције војне неутралности или несврстаности може се искључиво остварити у безбедносним системима који почивају на равнотежи снага (Sur 2010, 211–236). Не улазећи у питање којем од ова два идеалтипска безбедносна система припада послехладноратовски период, јасно је да је од 1990. године равнотежа снага била изразито мало присутна. Доминација Сједињених Америчких Држава била је очигледна и ефективна и из тог разлога је наведени период био дефинисан као „униполарни моменат“ (Krauthammer 1991; 2002). А у таквом униполарном свету, неутралност – у општем смислу остајања по страни – је појава која се ређе сусреће како констатује професор Стивен Волт (Walt 2009, 115). Једноставно, када преостане само један пол, пракса остајања по страни и балансирања губи смисао (видети Теокаревић 2016, 106). Наравно, овде треба подсетити да је Србија и у једном таквом историјском тренутку одбила да се приклони јачем (*bandwagoning*) и борила се, чак и оружаном борбом, бранећи своје националне интересе и своју независност.¹⁸

Данас је, међутим, међународна ситуација несумњиво другачија и не може више бити говора о „униполарном моменту“. Руска Федерација је у одређеној мери повратила улогу коју је некада у међународним односима играо Совјетски Савез. О томе понајбоље сведочи руска војна интервенција у Сирији која је започета 2015. године и која је учинила да се по

18 “To date, however, examples of genuine – that is, pro-U.S. alignments induced primarily by fear – are difficult to find. The United States gave convincing demonstrations of its military dominance on several occasions between 1990 and 2003, yet the targets of subsequent U.S. threats – Iraq, North Korea, Serbia, and to a lesser extent, Syria, China and Iran – were not visibly cowed by these actions” (Walt 2009, 109).

први пут од краја Хладног рата одржи један политички режим чији су крај силе Запада желеле да виде и проузрокују.

Важније од тога за успоставу пуније равнотеже снага представља, по свој прилици незауостављив, успон Народне Републике Кине. Њене амбиције су више од деценије уназад прешле са терена економије на терен међународне политике. О наведеним амбицијама сведочи, између осталог, убрзана изградња средстава за пројекцију силе, попут носача авиона – да не помињемо крајње озбиљна стремљења и подухвате у домену освајања свемира. У том новом међународном контексту, у којем се неумитно успоставља све већа равнотежа снага, политика војне неутралности може показати сав свој позитиван потенцијал у обезбеђивању различитих погодности, како економских тако и војно-безбедносних. У том смислу се може само констатовати да политика војне неутралности за Србију представља изразито вредан спољнополитички и безбедности инструмент који гарантује самобитност, достојанство и независност српске државе.

ЗАКЉУЧАК

Позиција војне неутралности није лака позиција. Она првенствено подразумева да се држава самостално стара – без потенцијалних савезника дакле – о својој безбедности и одбрани. Утолико се ради о врло захтевној али истовремено и одважној позицији која се налази у пуном складу са српском слободарском традицијом и нечим што би се могло назвати геополитичким идентитетом земље. Чињеница је наравно да је увек лакше сврстати се уз јачег али је такође чињеница да Србија и српски народ, историјски посматрано, то никада нису чинили. Чињеница је такође да би било која врста сврставања, у данашњим међународним околностима и с обзиром на геополитичку позицију Србије и њене националне интересе, земљи нанела више штете него што би јој донела користи. Утолико је важно неговати и даље унапређивати позицију војне неутралности Републике Србије. Један од првих циљева би требало да буде подизање принципа војне неутралности на виши нормативни ниво усвајањем одговарајућих законских или чак уставних одредби. С друге стране, неопходно је наставити

са даљим, ефикасним и брзим јачањем система одбране Републике Србије. Поред наставка модернизације и набавке борбених средстава, у том сегменту важно питање представља враћање рочног састава односно поновно успостављање обавезног војног рока којим би се осетно ојачале одбрамбене способности Србије.

Оно што се до сада може констатовати јесте да се принцип војне неутралности од 2007. године и њеног прокламовања скупштинском Резолуцијом управо развија у том смеру. Војна неутралност Србије је наиме од тада до данас добила пуноћу, како у садржају тако и у чињеници да несумњиво постаје општеприхваћено политичко опредељење.

Ово је тим пре значајно што је Србија од 2006. године, након безмало једновековног лутања, поново у могућности да започне нови циклус – надајмо се коначни – *укорењивања* односно дефинисања и заокруживања сопственог националног идентитета. Принцип и политика војне неутралности у том животном значајном подухвату за српски народ, могу представљати један од важних елемената.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Blagojević, Veljko. 2016. „Potencijal politike neutralnosti Republike Srbije u savremenim međunarodnim odnosima.” U *Uticaj vojne neutralnosti Srbije na bezbednost i stabilnost u Evropi*, ur. Srđan T. Korać, 240–258. Beograd: IMPP/Hanns Seidel Stiftung.
- Bogetić, Dragan. 2013. „Jugoslavija i Pokret nesvrstanih.” U *Neutrnalnost u XXI veku – pouke za Srbiju*, ur. Igor Novaković, 33–37. Beograd: ISAC Fond/Centar za međunarodne i bezbednosne poslove.
- Bogetić, Dragan. 2019. *Nesvrstanost kroz istoriju – od ideje do pokreta*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- B92. 2020. „NATO poštuje vojnu neutralnost Srbije.” 19. septembar. https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2020&mm=09&dd=19&nav_category=78&nav_id=1735082.

- Gaćinović, Radoslav. 2018. „Vojna neutralnost i budućnost Srbije.” *Politika nacionalne bezbednosti* 14 (1): 23–38. Beograd: Institut za političke studije. doi: <https://doi.org/10.22182/pnb.1412018.2>.
- Demokratska stranka Srbije [DSS]. 2012. *Iskustvo državotvorne politike*. Beograd: Fond Slobodan Jovanović.
- Ejdus, Filip. 2014. “Serbia’s Military Neutrality: Origins, effects and challenges.” *Croatian International Relations Review* 20 (71): 43–69. doi: 10.2478/cirr-2014-0008.
- Igrutinović, Milan. 2018. „O shvatanju nesvrstanosti u jugoslovenskoj teoretizaciji međunarodnih odnosa.” *Međunarodni problemi* LXX (2): 125–146. doi: 10.2298/MEDJP18021251.
- Jerotić, Vladeta. 2017. *Vera i nacija*. Beograd: Ars Libri/Zadužbina Vladete Jerotića/Partenon.
- Jovanović, Miloš. 2019. „Neutralnost u XXI veku: anahron ili savremen koncept?” *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu* LIII (4): 1207–1232. doi: 10.5937/zrpfns52-24811.
- Karsh, Efraim. 1988 (2011). *Neutrality and Small States*. London and New York: Routledge.
- Kovač, Mitar. 2016. „Interesi velikih sila i neutralnost Srbije.” U *Uticao vojne neutralnosti Srbije na bezbednost i stabilnost u Evropi*, ur. Srđan T. Korać, 223–239. Beograd: IMPP/Hanns Seidel Stiftung.
- Kolarić, Vladimir. 2019. „Zbog čega se za Srbiju kaže da je ‚Istok na Zapadu i Zapad na Istoku’ i kako je to uticalo na formiranje srpskog nacionalnog identiteta.” *Novi standard*, 23. oktobar. <https://standard.rs/2019/10/23/izmedju-istoka-i-zapada-iskustvo-srbije/>.
- Korać, Srđan T., ur. 2016. *Uticao vojne neutralnosti Srbije na bezbednost i stabilnost u Evropi*. Beograd: IMPP/Hanns Seidel Stiftung.
- Koštunica, Vojislav. 2008. *Obrana Kosova*. Beograd: Filip Višnjić.
- Koštunica, Vojislav. 2012. *Zašto Srbija a ne Evropska unija*. Beograd: Fond Slobodan Jovanović.

- Koštica, Vojislav. 2013. *Politička neutralnost ili Evropska unija*. Beograd: Fond Slobodan Jovanović.
- Krauthammer, Charles. 1991. "The Unipolar Moment." *Foreign Affairs* 70 (1): 23–33.
- Krauthammer, Charles. 2002. "The Unipolar Moment Revisited." *The National Interest* 70 (Winter): 5–18.
- Litavski, Jan. 2012. „Kontroverze vojne neutralnosti Srbije.” *Novi vek* Elektronski časopis Centra za evroatlantske studije (1): 13–20.
- Lompar, Milo. 2012. *Duh samoporicanja*. (Drugo, dopunjeno izdanje) Novi Sad: Orpheus.
- Miletić, Milan D. 1980. *Brojanice Svetog Save*. Krnjevo: Pravoslavna narodna hrišćanska zajednica i Crkvena opština Krnjevo.
- Milosavljević, Branislav. 2016. „Ograničenja vojne neutralnosti Republike Srbije.” U *Uticao vojne neutralnosti Srbije na bezbednost i stabilnost u Evropi*, ur. Srđan T. Korać, 149–161. Beograd: IMPP/Hanns Seidel Stiftung.
- Novaković, Igor. 2012. „Neutralnost u Evropi u 21. veku i slučaj Srbije.” *Političke analize i studije*, Beograd: ISAC Fond/Centar za međunarodne i bezbednosne poslove.
- Novaković, Igor, ur. 2013. *Neutralnost u XXI veku – pouke za Srbiju*. Beograd: ISAC Fond/Centar za međunarodne i bezbednosne poslove.
- Novaković, Igor S. 2019. *Stalna neutralnost u Evropi u posthladnoratovskom periodu*. Beograd: Institut za evropske studije.
- Petković, Ranko. 1974. *Teorijski pojmovi nesvrstanosti*. Beograd: Rad.
- Petković, Ranko. 1977. „Neutralnost i nesvrstanost – Varijacije o sličnostima i razlikama.” *Politička misao* 14 (3): 335–351.
- Petrović, Žarko. 2013. „Ruski pogled na neutralnost Srbije.” U *Neutralnost u XXI veku – pouke za Srbiju*, ur. Igor Novaković, 103–105. Beograd: ISAC Fond/Centar za međunarodne i bezbednosne poslove.

- Radojčić Petar. 2017. „Neodrživa vojna neutralnost.” *Vreme*, 25. maj: 34–35.
- Radio televizija Srbije [RTS]*. 2017. „SAD i NATO poštuju politiku vojne neutralnosti Srbije.” 20. jun. <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/2776464/sad-i-nato-postuju-politik-u-vojne-neutralnosti-srbije.html>.
- Radio televizija Srbije [RTS]*. 2019. „Sjedinjene Države poštuju srpsku politiku vojne neutralnosti.” 30. novembar. <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/3755926/sad-postuju-srpsku-politiku-vojne-neutralnosti.html>.
- Rakić, Mile, i Hatidža Beriša. 2016. „Odnos Ruske Federacije i Sjedinjenih Američkih Država prema vojnoj neutralnosti Srbije.” *Srpska politička misao* 52 (2): 265–280.
- Simić, Dragan R., Dejan Milenković i Dragan Živojinović, ur. 2016. *Neutralnost u međunarodnim odnosima – šta možemo da naučimo iz iskustva Švajcarske?*. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka/Čigoja štampa.
- Stojanović, Svetozar. 2008. „Principijelizam na delu.” Pogovor U *Obrana Kosova*, Vojislav Koštunica, 225-257. Beograd: Filip Višnjić.
- Sur, Serge. 2010. *International Law, Power, Security and Justice*. Oxford and Portland: Hart Publishing.
- Teokarević, Jovan. 2016. „Da li Srbija može da bude neutralna država?” U *Neutralnost u međunarodnim odnosima – šta možemo da naučimo iz iskustva Švajcarske?*, ur. Dragan R. Simić, Dejan Milenković i Dragan Živojinović, 87–112. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka; Čigoja štampa.
- Ćirković, Sima M. 1998. „Sveti Sava između Istoka i Zapada” U *Sveti Sava u srpskoj istoriji i tradiciji*, ur. Sima Ćirković, 27–37. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti/Balkanološki institut/Istorijski institut SANU/Narodni muzej Kraljevo.
- Vukadinović, Radovan. 1970. „Male države i politika nesvrstavanja.” *Politička misao* VII (3–4): 407–422.

- Walt, Stephen M. 2009. "Alliances in a Unipolar World." *World Politics* 61 (1): 86–120.
- Međunarodni institut za bezbednost [MIB]. 2018. „Čime braniti neutralnost.” Posebno izdanje lista *Danas*, 30. avgust, III–IV.
- Narodna skupština Republike Srbije [NSRS]. 2007. Rezolucija Narodne skupštine o zaštiti suvereniteta, teritorijalnog integriteta i ustavnog poretka Republike Srbije, 26. decembar 2007. godine. <https://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/index.php?id=80729>, poslednji pristup 7. maja 2021.
- Narodna skupština Republike Srbije [NSRS]. 2019a. Strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije, 27. decembar 2019. god. „Službeni glasnik Republike Srbije”, br. 94/2019. http://www.mod.gov.rs/multimedia/file/staticki_sadrzaj/dokumenta/st_rategije/2019/Strategija%20nacionalne%20bezbednosti%20RS.pdf, poslednji pristup 10. maja 2021.
- Narodna skupština Republike Srbije [NSRS]. 2019b. Strategija odbrane Republike Srbije, 27. decembar 2019. god. „Službeni glasnik Republike Srbije”, br. 94/2019. http://www.mod.gov.rs/multimedia/file/staticki_sadrzaj/dokumenta/strategije/2019/Strategija%20odbrane%20RS.pdf, poslednji pristup 10. maja 2021.
- Zakon o izmenama i dopunama Zakona o odbrani [ZIDZO]. 2018. „Službeni glasnik Republike Srbije” br. 36/2018. https://www.paragraf.rs/izmene_i_dopune/100518-zakon-o-izmenama-i-dopunama-zakona-o-odbrani.html, poslednji pristup 10. maja 2021.
- Zakon o odbrani. 2015. „Službeni glasnik RS“, br. 116/07, 88/09, 88/09 – dr. zakon, 104/09 – dr. zakon i 10/15.

Miloš Jovanović*

THE MEANINGS OF THE SERBIAN
MILITARY NEUTRALITY**

Resume

The military neutrality of the Republic of Serbia, proclaimed by a National Assembly Resolution in 2007, has been often misinterpreted and criticized. The paper argues that the Serbian military neutrality has a precise meaning that is given by numerous legal and official acts. Secondly, the author demonstrates that the Serbian military neutrality, properly understood, is profoundly rooted in Serbian history and its continuous struggle for independence. Furthermore, it is in accordance with Serbian national interest, and it can constitute an efficient foreign and security policy tool in a world that can be no longer defined in terms of an “unipolar moment” regarding the international relations and politics.

Keywords: Neutrality, military neutrality, non-alignment, military alliances, tradition, independence, foreign policy, Cold-war, balance of power***

* E-mail address: milosjovanovic@ius.bg.ac.rs.

** Овај рад је примљен 3. априла 2021 године, а прихваћен на састанку редакције 18. октобра 2021, године.

*** This paper was written within the “Epidemic. Law. Society” project, carried out by the Faculty of Law, University of Belgrade.